

DISSERTATIONES

AZ EMBERI KÖRNYEZETET VESZÉLYEZTETŐ TEVÉKENYSÉGGEL OKOZOTT KÁR A HAZAI BÍRÓI GYAKORLATBAN

ÁBRAHÁM Judit
bíró (Monori Járásbíróság)

1. A környezetvédelem komplexitása

A környezetvédelem összetett rendszerének kiépítése, illetve hatékonyságának fokozása világviszonylatban is egyre sürgetőbb kérdéssé válik. A környezet védelmének komplexitása a magyar szabályozásra is jellemző. A testi-lelki egészséghez, valamint az egészséges környezethez való jogot, továbbá a „szennyező fizet” nemzetközileg érvényesülő alapelvét a magyar Alaptörvény XX. és XXI. cikkében is megtaláljuk. Ugyanakkor jelentős területet ölel fel a környezetvédelmen belül a közigazgatási jog az építkezésre, illetve tevékenység folytatására vonatkozó részletes előírásaival, valamint az ellenőrzési rendszerével. A környezetvédelem érvényesülését hivatott elősegíteni, hogy bizonyos környezet- illetve természetkárosító magatartásokat a jogalkotó szabálysértésnek, illetve bűncselekménynek minősített. Mindezekon túl, a polgári jognak is jelentős szerepe van ezen a téren, ezen belül a legizgalmasabb kérdések a szerződésen kívül okozott környezeti károk, illetve azok megtérítése vonatkozásában merülnek fel.

2. Az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kár megítélésének jogszabályi háttere

A környezeti károkért való polgári jogi felelősség az esetek túlnyomó részében a szerződésen kívüli károkozás szabályai szerint bírálандó el. E tekintetben azonban csak az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény tartalmazott először közvetlen rendelkezést. A törvény 46. §-a előírta, hogy aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak kárt okoz, a Polgári Törvénykönyvnek a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályai szerint köteles a kárt megtéríteni. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.) 345. §-a szerint aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni; mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan

elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. A régi Ptk. 1977-es novelláris módosítása az első környezetvédelmi törvényben foglaltakra tekintettel mindezt azzal egészítette ki, hogy ezeket a szabályokat kell alkalmazni arra is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz.

A bírói gyakorlat azonban már az első környezetvédelmi törvény megalkotását megelőzően is a környezetet károsító tevékenységgel okozott kárért való felelősségre a veszélyes üzemi felelősség szabályait alkalmazta azokban az esetekben, amelyekben a tevékenység jellegének vizsgálatával megállapítható volt, hogy az valóban környezetet veszélyeztető.¹

A hatályba nem lépett, Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény 5. Könyvének Hatodik rész, IV. fejezete külön rendelkezett a környezeti károkért való felelősségről.

Ugyanakkor a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) a környezeti károkért való felelősséget a régi Ptk.-val teljes mértékben azonosan szabályozza a 6:535. § (2) bekezdésében. Az új Ptk. kodifikációja során ugyan felmerült, hogy indokolt volna a veszélyes üzemi felelősség köréből kiemelni, és önálló kártérítési felelősségi tényállást létrehozni a környezet védelméről rendelkező jogszabályok kártérítési felelősségének egybefoglalásával, azonban ez elmaradt.² Mindezt Lábady akként értékeli, hogy „a szabályozás változatlanúsága továbbra is lehetőséget biztosít a bírói gyakorlat számára a jogfejlesztésre”.³

A hatályos szabályozási rendszerben a környezeti károkozás tekintetében a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Kvt.), illetve a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Tvt.) tartalmaz többletrendeleteket a Ptk.-ban rögzített általános szabály kiegészítéseként.

A Kvt. 103. § (1) bekezdése kimondja, hogy a környezet igénybevétele, illetőleg terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül. A törvény a környezet igénybevétele a 4. § 4. pontjában akként definiálja, hogy az a környezetben változás előidézése, a környezetnek vagy elemének természeti erőforrásként való használata, míg ugyanezen jogszabályhely 6. pontja a környezetterhelést úgy fogalmazza meg, mint valamilyen anyag vagy energia közvetlen vagy közvetett kibocsátása a környezetbe.

A Tvt. ehhez képest a természet védelmére vonatkozó jogszabályok, egyedi hatósági előírások megszegésével okozott kárról rendelkezik.

A két törvény viszonyrendszere vonatkozásában megállapítható, hogy a környezetvédelem általános szabályait a Kvt. tartalmazza, ugyanakkor ez ennek részterületét

¹ ZOLTÁN Ödön: *Kártérítési felelősség a környezet védelmében*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 89.

² HARMATHY Attila: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In: WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata, VI/VI, Polgári jog, Kötelmi jog, Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész*. Budapest, HVG-Orac, 2013. 467–468.

³ LÁBADY Tamás: Hatodik Könyv Negyedik Rész: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In: VÉKÁS Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2013. 949.

képező természetvédelemről a Tvt. külön törvényként rendelkezik. Ez utóbbit a Kvt.-vel összhangban kell értelmezni, az abban nem szabályozott kérdésekre pedig a Kvt. rendelkezéseit kell alkalmazni. [Kvt. 3. § (2) bekezdése és Tvt. 3. § (2) bekezdése]

A hulladékgazdálkodásról szóló 2000. évi XLIII. törvény 46. § (1) bekezdése a hulladékkal való környezetveszélyeztetés vagy környezetkárosítás tekintetében visszautalt az új Kvt. felelősségi szabályaira. A 2013. január 1. napján hatályba lépett hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény 6. § (5) bekezdése ugyanígy rendelkezik.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a vonatkozó jogszabályok igen tágan határozzák meg ezen felelősségi forma egyik specifikumát, a környezetveszélyeztető tevékenységet. Ma is helytálló tehát Lábady azon megállapítása, hogy „végső soron a bírói gyakorlatra hárul az elhatárolás: a konkrét tényállás szerinti károkozás környezetiként minősítése, vagy annak elvetése”.⁴

Említést érdemel, hogy a Kvt. a környezetveszélyeztető tevékenység fogalmának meghatározásán túl további jelentős szabályokat tartalmaz, melyek a károsulti igényérvényesítést hivatottak megkönnyíteni. Ilyen rendelkezés például, hogy a károsultak érdekében az okozatosság bizonyítási nehézségeinek ellensúlyozásaképp – a többek közös károkozásán kívül – a Kvt. maga is egyetemleges felelősséget teremt akként, hogy a 102. § (1) bekezdése értelmében a környezetkárosodásért, illetve a környezetveszélyeztetésért való felelősség – az ellenkező bizonyításáig – annak az ingatlannak a környezetkárosodás, illetve környezetveszélyeztetés bekövetkezésének időpontját követő mindenkorai tulajdonosát és birtokosát (használóját) egyetemlegesen terheli, amelyen a környezetkárosítást, illetve környezetveszélyeztető magatartást folytatták. Ez a rendelkezés tulajdonképpen egyben a tulajdonos és a használó érdekközösségének megdönthető vélelmét is megteremti annak érdekében, hogy a tulajdonos kellő figyelmet fordítson az ingatlanán folyó tevékenységre.⁵ Ugyanakkor a (2) bekezdés lehetővé teszi a kimentést az egyetemleges felelősség alól a tulajdonos számára abban az esetben, ha megnevezi az ingatlan tényleges használóját, és kétséget kizáróan bizonyítja, hogy a felelősség nem őt terheli. Ugyanezen jogszabályhely (3) bekezdése a vélelmet kiterjeszti a nem helyhez kötött (mozgó) környezetszennyező forrás tulajdonosára és birtokosára (használójára) is. Bándi álláspontja szerint szintén jelentős segítséget ad az okozatosság bizonyításában a Kvt. 52. (1) bekezdése, amely kimondja, hogy jogerős hatósági vagy bírósági határozattal megállapított tartós környezetkárosodás tényét, mértékét és jellegét az ingatlan-nyilvántartásban fel kell tüntetni.⁶

A továbbiakban a környezeti károkért való felelősség egyes elemei kerülnek részletes vizsgálat alá, vagyis a környezetveszélyeztető tevékenység, a környezeti kár, a kettő közötti okozati összefüggés, a többek közös károkozása, és a felelősség alóli kimentés, tekintettel arra, hogy egy kártérítési perben is ezen elemek képezik a bizonyítási eljárás alapját. Az alperesi károkozó vitatása figyelemmel ugyanis a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 164. § (4) bekezdése értelmében

⁴ LÁBADY Tamás: *Fejezetek a felelősségbiztosítás köréből*. Pécs, Szikra Nyomda, 1990. 196.

⁵ BÁNDI Gyula: *Környezetvédelmi kézikönyv*. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2000. 266–267.

⁶ BÁNDI Gyula: *Környezetvédelmi kézikönyv*. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2001. 192.

a felperesi károsultnak kell bizonyítania, hogy az alperes környezetveszélyeztető tevékenységével okozati összefüggésben őt kár (környezeti kár) érte, amivel szemben az alperes kimentheti magát, ha bizonyítja, hogy a kárt elháríthatatlan ok idézte elő, amely a működési körén kívül esik.

3. Környezetveszélyeztető tevékenység

A fentebb kifejtettek alapján a környezetveszélyeztető tevékenységek körét a bírói gyakorlat konkretizálta, illetve konkretizálja jelenleg is az egyes peres eljárásokban. Tendenciaként megállapítható, hogy a tudomány és a technika fejlődésével az ipari tevékenységgel okozott károk egyre inkább azonosíthatóak, illetve a tevékenység folytatására vonatkozó hatósági előírások szigorodása ellenére a környezeti károkozás továbbra is jelentős. Mindezekre tekintettel a polgári perekben egyre többfajta tevékenység kap környezetveszélyeztető minősítést az alábbiak szerint.

A hazai bírói gyakorlat kezdetben a vegyszeres gyomirtások tekintetében ismerete el a tevékenység fokozottan veszélyes jellegét, azonban nem annak környezetveszélyeztető, illetve környezetkárosító hatása okán, hanem a felhasznált vegyszer veszélyessége miatt.⁷ A bírói jogalkalmazás fokozott veszéllyel járó tevékenységnek tekinti a repülőgépes vegyszeres permetezést akkor is, ha az méhekben okoz kárt. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság DBT.2000.253. számon közzétett döntésében megállapította, hogy az alperes a vegszert a déli órákban használta fel az alkalmazási szabályok megsértésével, valamint a vegyszeres permetezésre vonatkozó bejelentési kötelezettségét is elmulasztotta. Tényként volt megállapítható azt is, hogy a nagyarányú méhpusztulás a vegyszerezés napján ott, ahol az alperes repülőgépes permetezést végzett. Ezek a körülmények pedig önmagukban a Ptk. 345. § (1) bekezdése alapján az alperes kárfelelősségét megalapozzák. Ugyanakkor a Veszprém Megyei Bíróság akként foglalt állást, hogy amennyiben a permetezés nem a méhekre mérgező hatású vegszerrel történt, az nem minősül fokozott veszéllyel járó tevékenységnek, ezért az alperes kártérítési felelősségének az elbírálásánál nem lehet alkalmazni a veszélyes üzem működéséből eredő károkra vonatkozó felelősségi szabályokat (BDT2002.683.)

A nagymértékű ipari víz-, talaj- és légszennyezések esetében is a veszélyes üzemre vonatkozó szabályok alapján állapítja meg a felelősséget a bírói gyakorlat.⁸ A BH2012.12 számon közzétett döntésben például a régi Ptk. 345. §-ának veszélyes üzemi felelősség szabályait azért látta alkalmazhatónak a Legfelsőbb Bíróság, mert az alperes megvalósította a környezet veszélyeztetését azzal a tevékenységével, hogy a jogszabályban, illetve a hatósági határozatban meghatározott kibocsátási határértéket meghaladó szennyvizet bocsátott a befogadó folyóba az alperesi telep hidraulikai túlterheltsége, valamint amiatt, hogy a környezetvédelmi feltételeknek megfelelő

⁷ Zoltán Ödön részletesen foglalkozik a vegyszeres permetezéssel okozott károkért való felelősség kérdésével: ZOLTÁN i. m. 134–144.

⁸ VARGA Nelli: Felelősség környezeti kárért. In: FÉZER Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex, 2010. 215.

szennyvíztisztításon túli üzemeltetést vállalt, ugyanakkor elmulasztotta a környezetkárosodást megelőző intézkedések megtételét.

A zajhatásokkal okozott károk vonatkozásában a Legfelsőbb Bíróság már évtizedekkel ezelőtt úgy foglalt állást, hogy lakóterületen létesített üzemnek a szomszédos lakóépület rongálódását okozó rezgésekkel járó működése sérti a környezetvédelmi törvény előírásait, az ilyen módon okozott kárt az üzemben tartó a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályai szerint köteles megtéríteni. (BH1981. 15.)

A legújabb bírói gyakorlatban kérdésként merült fel, hogy az autópályák, csomópontok építése környezetveszélyeztető tevékenységnek minősül-e. A Szegedi Ítéltábla DBT2006.1447. számon közzétett döntésében megállapította, hogy az alperes azon magatartása, hogy jogerős építési engedély alapján az épített emberi környezetre, illetve a közlekedés feltételeire pozitív kihatással járó tevékenységével egy meglévő útkereszteződést, csomópontot átépített és ennek eredményeként a forgalmi rendben előnyös változás következett be – jelzőlámpás forgalomirányítás mellett zajlik a csomópont forgalma – környezetkárosító tevékenységnek nem minősül, ami a veszélyes üzemi felelősség beálltát indokolná. Az alperesi tevékenység célja éppen az épített emberi környezet racionális – építési engedély szerinti – korszerűsítése volt, nem pedig a környezet tudatos, célzatos befolyásolása a környezet igénybevétele, terhelése, vagy veszélyeztetése révén. Az alperes által jogerős építési engedély alapján végzett csomópont átépítési, és annak elkészülte után a fenntartási munkákat közérdekből végzett tevékenységnek lehet tekinteni. A csomópont a közlekedés alapvető érdekeire és a közlekedők fokozottabb biztonságára figyelemmel került kialakításra. Az alperesi magatartás mindenben jogszerű volt, az azzal összefüggésben felmerült esetleges hátrányokat – a jogellenességet kizáró okok miatt – nem lehet jogellenesen okozott kárnak tekinteni, így kártérítési jogalapon az alperes marasztalására sem a Ptk. 345. §-a, sem pedig a Ptk. 339. § (1) bekezdése alapján nem kerülhet sor. A közérdekből végzett – jogszerű – alperesi tevékenység ugyanakkor járhat olyan hátránnyal, amely a közúti csomópont szomszédságában elhelyezkedő ingatlanokban mutatkozik meg. A közérdekből végzett tevékenység – közút átépítése és fenntartása – nem jelenti azt, hogy ha a környező ingatlanok tulajdonosait hátrányok érik, annak ellentételezését az ingatlanok tulajdonosai ne kérhessék, azonban a követelés jogalapja nem kártérítés, hanem kártalanítás lehet a régi Ptk. 108. §-a alapján.

Ezzel szemben a Fővárosi Bíróság BDT2002.579. számon közzétett döntésében már korábban megállapította, hogy az alperes, mint az M0-ás autópályát üzemeltetője mindenképpen olyan tevékenységet folytat, amely a környezet igénybevétele, illetőleg terhelésével jár, és e tevékenységével a felperesnek zaj-, illetve levegőszennyezés útján kárt okozott, ezért kártérítési felelősséggel tartozik a veszélyes üzemi felelősség szabályai alapján.

Az utóbbi idők legnagyobb magyarországi környezeti káreseménye, a vörösiszap katasztrófa⁹ miatt indult kártérítési perben a Fővárosi Ítéltábla a közelmúltban hozott

⁹ A káresemény 2010. október 4. napját történt, amikor átszakadt a MAL Magyar Alumínium Termelő és Kereskedelmi Zrt. tulajdonában lévő Ajkai Timföldgyár Kolontár és Ajka között létesített, 400×600 m-es vörösiszap-tárolójának gátja. A kiömlő, több mint egymillió köbméternyi zagy (vörösiszap) előtötte

döntésében a környezetveszélyeztető tevékenységet már az eredmény oldaláról közelítette meg és leszögezte, a környezetkárosító eredmény bekövetkezéséből egyértelműen következtetni lehet a környezetterhelésre mint az emberi környezetet veszélyeztető, károkozó magatartásra. Rögzítette, hogy annak ugyanakkor nincs jelentősége, hogy maga a terhelés – valamilyen anyag vagy energia közvetlen, illetve közvetett kibocsátása környezetbe – a káreseményt megelőzően milyen időpontban kezdődött, vagy esetleg magával a kár bekövetkezésével egyidejűleg valósult meg. (DBT2013.2914)

4. Környezeti kár

A kártérítési felelősség egyik szükségszerű eleme a kár bekövetkezése. A környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott környezeti, vagyis ökológiai kár polgári jogi szempontból történő meghatározása azonban további feladat elé állította és állítja ma is a bírói gyakorlatot, mivel sem a vonatkozó szabályozás, sem a jogtudomány nem adott és nem ad ma sem egyértelmű választ. Annyi bizonyos, hogy a fentiek szerint a régi, valamint az új Ptk. is az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárról rendelkezik, vagyis környezeti kárnak a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár minősül.

A kár környezetivé, illetve természetivé minősítésén túl azonban további probléma a kár mértékének megállapítása és behatárolása. Súlyom véleménye szerint igazából ez a környezeti károk problémája.¹⁰

A Kvt. nem tartalmaz speciális rendelkezéseket a környezeti kár elemei vonatkozásában, így az utaló szabályra tekintettel a polgári jogi kárfogalomból kell kiindulni. Az új Ptk. 6:522. § (2) bekezdése alapján a kár fogalomkörébe tartozik a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés (*damnum emergens*), az elmaradt vagyoni előny (*lucrum cessans*), valamint a károsultat ért vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges költségek. Az új Ptk. a teljes kártérítés elvét vallja, így fenti károk mindegyikét meg kell téríteni. (6:522. § (1) bekezdés). Bándi álláspontja szerint mindez a környezeti károkra vetítve a nemzetközi gyakorlatban is azt jelenti, hogy mindazokat a költségeket kell egybeszámítani, melyek az eredeti környezeti állapot helyreállításához szükségesek.¹¹

A Tvt. ugyanakkor rögzíti, hogy a természet védelmében szabályai megszegésével okozott kár magába foglalja a tényleges vagyoni kárt, az elmaradt hasznot, a károkozás felszámolásával kapcsolatban felmerült indokolt költséget, a természeti állapot és minőség károsodásából eredő, illetve a társadalom, annak csoportjai vagy az egyének életkörülményeinek romlásában kifejeződő nem vagyoni kárt.

Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely települések mélyebben fekvő részeit. Az erősen lúgos, maró hatású ipari hulladék körülbelül 40 négyzetkilométeren terült szét, felbecsülhetetlen gazdasági és ökológiai károkat okozva a Devecseri kistérségben. Tíz ember meghalt, a sérültek száma több mint 150 volt. A Torna-patak teljes élővilágát kipusztította az erős lúgos szennyeződés, valamint erre a sorsra jutott a Marcal Torna torkolata alatt fekvő része is.

¹⁰ SÓLYOM László: *Környezetvédelem és polgári jog*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 46.

¹¹ BÁNDI i. m. 191.

Ez utóbbi elemmel kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy az új Ptk. a nem vagyoni kár fogalmát nem ismeri, hanem a személyiségi jogok megsértésével okozott nem vagyoni sérelmekért sérelemdíj követelését teszi lehetővé. Ugyan az új Ptk. 2:52. § (2) bekezdése a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire – különösen a sérelemdíjra köteles személy meghatározására és a kimentés módjára – a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni, azonban jelentős eltérés a kártérítés talaján álló korábbi szabályozástól, hogy egyértelműen rögzítésre került, a sérelemdíjra való jogosultsághoz a jogsértés tényén kívül további hátrány bekövetkeztének bizonyítása nem szükséges. Ugyanakkor a sértettet ért, bizonyított hátrány és annak mértéke a sérelemdíj mértékének megállapításakor értékelhető az eset összes körülményei között a jogsértés súlya, ismétlődő jellege, a felróhatóság mértéke, és a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt egyéb hatása mellett.

A régi Ptk. talaján a fenti, nem vagyoni kár megfizetésére is kötelező rendelkezés elő szabály volt, a bírói gyakorlat alkalmazta. A DBT2007.1565. szám alatt közzétett döntésben a Szegedi Ítéletábla az ügyész keresete alapján természetvédelmi területen engedély nélküli fakitermeléssel az egészséges és zavartalan környezet – mint személyhez fűződő jog – sérelmével okozott nem vagyoni kár megtérítésére kötelezte az alperest, amely károkozás a természeti állapot és ezáltal a társadalom, annak csoportjai, vagy az egyének életkörülményeinek romlását eredményezte. A bíróság kifejtette, hogy az emberi közösséget ért hátrányok kompenzálására alkalmas, arányos nem vagyoni kártérítés – mint pénzbeli kárpótlás – összegének meghatározása, a hátrány pénzbeli megjelenítése, számszerűsítése kifejezetten bírói mérlegelés eredménye. Az ökológiai-közgazdaságtani kárszámítás ebben a körben mechanikusan nem alkalmazható, éppen azért, mert a hátrány matematikai módszerekkel pénzben nem számolható ki. Hangsúlyozta, hogy a bíróságnak a nem vagyoni kár összegszerűségének mérlegeléssel történő meghatározása során figyelemmel kell lennie arra is, hogy a hátrány jövőbeli és potenciális bekövetkezése még számos más bizonytalan tényezőtől is függ, a jövőbe vezető virtuális okozati összefüggés milyen (távlati) határok között fogadható el, és csak a valószínűsíthető hátrányoknak az esély mértékével arányban álló része értékelhető.

A Legfelsőbb Bíróság egy másik, természetvédelemmel összefüggő ügyben az állapította meg, hogy az alperesek magatartásának jogellenessége – és emiatt a kártérítési felelőssége – egy munkaárból kitermelt föld, aszfalt, betontörmelék természetvédelmi területen történt lerakása és tárolása, majd a szétterítése miatt állt fenn, mert a védett növényeket a lerakott anyag eltakarta, elpusztította, és az eredeti állapot ténylegesen nem állítható vissza. A bekövetkezett természeti kár mértéke vonatkozásában akként foglalt állást, hogy az – annak sajátossága folytán – pontosan nem számítható ki, de a kár egyértelműen magába foglalja az eszmei és az általános kár jellemzőit [Tvt. 81. § (2) bekezdése], tehát a bíróságok jogszerűen fogadták el a szakvélemény által az összehasonlító terület adatai alapján becsléssel, illetőleg a mérhető adatokból való következtetéssel kidolgozott kár mértékét. (BH2010.93.)

A gyakorlatban ugyanakkor előfordulhat, hogy a teljes körűen lefolytatott bizonyítási eljárás ellenére, még összehasonlító adatok alapján sem állapítható meg a kár összegszerűsége. Erre az esetre az új Ptk. – csakúgy mint a régi – az általános kártérítés

megítélést tartja indokoltnak olyan összegben, amely a károsult kárának kiegyenlítésére alkalmas (új Ptk. 6:531. §).

A bíróság nem tudta a kár összegét meghatározni abban az ügyben, melyben a károkozó alperes a fokozottan védett nemes kócsag fészektelepe közelében 2,4 ha nádas learatásával a nemes kócsagok természetes költőhelyének környezetét megzavarta olyan módon, hogy a fészkeknek a nád nyújtotta takarását, védelmét megszüntette. A másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla leszögezte, hogy a bizonyítási eljárás alapján tényként állapítható meg, hogy a felperes módosított keresetében megjelölt 15 db szaporulat elmaradás, mint kár mindenképpen fennáll, a tényleges fiókavesztés azonban ennek többszöröse. A kár mértékének matematikai pontossággal való kiszámítása azonban az alperes marasztalásának nem akadály. Ha a természetben okozott kár mértékének pontos meghatározása több szakértői vélemény és tanúvallomás együttes mérlegelése alapján sem lehetséges, a károkozó általános kártérítés megfizetésére kötelezhető. (BDT2006.1393.)

5. További specifikumok a környezeti károkozás megítélése vonatkozásában

5.1. Az okozati összefüggés

Zoltán már évtizedekkel korábban kifejtette, hogy a környezet megóvásához fűződő jelentős társadalmi érdek indokoltta teszi, hogy a tevékenység és a bekövetkezett környezeti kár közötti okozati összefüggés – amely a kártérítési felelősség megállapíthatóságnak egyik feltétele – relatíve tág határok között kerüljön meghatározásra.¹²

A kapcsolódó bírói gyakorlat ennek eleget tesz, és az okozati összefüggést valóban nagyvonalúbban kezeli, mivel azt megállapítja akkor is, amikor a környezetveszélyeztető, illetve környezetkárosító tevékenység folytán a károsító hatások nagy valószínűséggel bekövetkeztek.¹³

A Legfelsőbb Bíróság például megalapozottnak találta, hogy az alperes környezetveszélyeztető tevékenységet folytat azon összefüggés alapján, hogy a környezetvédelmi hatóság határozatai és a környezetvédelmi szakértő szakvéleménye alapján megállapítható volt, hogy a káros vízszennyezés elsősorban az alperes termelésének ún. kampányidőszakát megelőző időben, akkor jelentkezik, amikor a tározó tó vizét leeresztik a perbeli patakba. Ekkor a kritikus KOI érték (a természetes eredetű szennyezőanyag-tartalom) a határérték többszörösének felel meg, és a szennyező anyag a bomlása során fellépő oxigénigénye miatt időegység alatt nagy mennyiségben való kivezetés esetén a vizek élő szervezeteit, elsősorban a halakat károsíthatja. (BH.2002.11.)

Az új Ptk. a kártérítés közös szabályai között tartalmaz egy új rendelkezést az előreláthatóság vonatkozásában, amely alkalmazandó a fokozott veszéllyel járó tevékenységet való felelősség, és így a környezeti károkért való felelősség megítélése során is. A 6:521. §-a kimondja, hogy nem állapítható meg okozati összefüggés azzal a kárral

¹² ZOLTÁN i. m. 114.

¹³ HARMATHY i. m. 443–444.

kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem kellett előre látnia. Ez a rendelkezés a common law-ban érvényesülő foresight testhez hasonlóan elvágja az okozati láncot az előreláthatósági korlát szempontja alapján és a kodifikátori vélemény szerint megteremtheti a kiszámítható és egységes ítélkezési gyakorlat alapját.¹⁴ Mivel a régi Ptk. valamennyi okozott kár megtérítését írta elő, ami adott esetben rendkívül távoli, teljes mértékben előre nem látható károk megtérítését tette volna szükségessé, a bíróságok korábban különböző megoldásokkal próbálták az ilyen károk megtérítésére kötelezést elkerülni.¹⁵

Itt jegyzendő meg, hogy a Ptk. 54. §-a a behatási teóriát alapul véve akként rendelkezik, hogy az új Ptk. szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre vonatkozó rendelkezéseit a hatálybalépését követően tanúsított károkozó magatartás – ideértve a mulasztást is – esetén kell alkalmazni. Az új Ptk. hatálybalépése előtt megkezdődött, folyamatosan tanúsított károkozó magatartásra akkor is az új Ptk. hatálybalépése előtt hatályos jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni, ha a károkozó magatartás befejezése, illetve a károk bekövetkezése az új Ptk. hatálybalépése utáni időpontra esik. Minderre tekintettel az új Ptk. szerződésen kívüli kárfelelősségi szabályait csak 2014. március 15. napját követően megkezdett környezetveszélyeztető tevékenységekkel okozott károk megítélése során kell alkalmazni.

5.2. Többek közös károkozása

Az okozati összefüggés vizsgálata a cselekvő vagy mulasztó személy környezetet veszélyeztető tevékenysége vonatkozásában merül fel, így ez átvezet egy további problémakörhöz, a károkozó azonosításához. A környezeti károk kialakulásában a legtöbb esetben több környezethasználó tevékenysége is szerepet játszik, így mind az elmélet, mind a gyakorlat behatóan foglalkozott a témával.

A szennyezők egyetemleges felelőssége már a régi Ptk. 344. §-a alapján is megállapítható volt. Ehhez azonban a bírói gyakorlat megkövetelte az együttokozás bizonyítását, valamint igyekezett elkülöníteni az egyes okozók felelősségét.¹⁶ Amennyiben a környezeti kárt több személy egymástól teljes mértékben függetlenül okozta, és csak a véletlen következménye volt, hogy ezek a magatartások egyazon károsultnál vezettek károsodásra, a közös károkozás nem volt megállapítható.¹⁷

A Legfelsőbb Bíróság az egyetemleges felelősség alkalmazását megállapíthatónak találta abban az esetben, amikor egyértelműen az bizonyosodott be, hogy az alperesek – függetlenül a korábbi időszaktól – szintén folytatták a thórium tartalmú gázharisnya gyártását, és e tevékenységükkel 1955. évtől kezdve maguk is közrehatottak a sugárszennyezés miatti kár bekövetkezésében. (BH1990. 27)

¹⁴ LÁBADY (2013) i. m. 2246.

¹⁵ LÁBADY (2013) i. m. 945.

¹⁶ SÓLYOM i. m. 47.

¹⁷ ZOLTÁN i. m. 119–120.

Az új Ptk. 6:524. § (4) bekezdése bevezet egy, a magyar jogban merőben új egyetemlegességi konstrukciót.¹⁸ E szerint a többek közös károkozásának szabályait kell alkalmazni abban az esetben is, ha a kárt több, egyidejűleg kifejtett magatartás közül bármelyik önmagában is előidézte volna, vagy nem állapítható meg, hogy a kárt melyik magatartás okozta.

Az új Ptk. rendelkezik arról is, hogy a bíróság mellőzheti az egyetemleges felelősség alkalmazását, ha a károsult a kár bekövetkeztében maga is közrehatott, vagy ha az rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása miatt indokolt. Az egyetemleges felelősség alkalmazásának mellőzése esetén a bíróság a károkozókat magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában marasztalja. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a bíróság a károkozókat egyenlő arányban marasztalja. [új Ptk. 6:524. § (1)-(2) bekezdés]

A fentebb kifejtettek szerint a többek közös károkozásán kívül a Kvt. 102. § (1) bekezdése is egyetemlegességet alapoz meg az ingatlanok környezetkárosodás, illetve környezetveszélyeztetés bekövetkezésének időpontját követő mindenkori tulajdonosa és birtokosa, illetve használója vonatkozásban, ami alól a (2) bekezdés értelmében tulajdonos az ingatlan tényleges használójának megnevezésével és felelőssége hiányának bizonyításával mentesülhet.

5.3. Kimentés a felelősség alól

A szerződésen kívül okozott környezeti károkért fennálló objektív alóli mentesüléshez az új Ptk. – a régi Ptk.-ban foglalt szabályt megismételve – két körülmény együttes bizonyítását írja elő a károkozó részére, mégpedig azt, hogy a kárt elháríthatatlan ok idézte elő, amely a működési körén kívül esik.

A környezetveszélyeztető tevékenységek esetében az elháríthatatlan külső ok bizonyítása már a kezdetektől rendkívül nehéz, sőt gyakorlatilag lehetetlen volt. Mi több, az esetek túlnyomó részében megállapítható volt valamilyen jogszabálysértés is, ami eleve kizárta az elháríthatatlanságot.¹⁹ A legújabb bírói gyakorlat ezen nem változtatott, sőt, a kimentés szigorodásának tendenciája állapítható meg, mivel általános jelenség, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységek köre bővül, ami szűkíti a külső okok kategóriáját, és a technika fejlődésével az elháríthatatlanság melletti érvelés is egyre kevésbé foghat helyt.²⁰

A korábbi bírói gyakorlatban fellelhető egyik ügyben a felperesek az alperesi üzemben a gépek működése által okozott rezgések miatt lakóházuk falaiban repedések, illetve a megmozdult tetőszerkezet miatt terjesztettek elő kártérítési keresetet az alperes ellen. Az alperes védekezése arra irányult, hogy a felperesi épület szakszerűtlen kivitelezés és nem megfelelő alapozás miatt rongálódott, és az üzem működése csak kis mértékben hatott közre az épület állagromlásában. A Legfelsőbb Bíróság akként

¹⁸ LÁBADY (2013) i. m. 2253.

¹⁹ ZOLTÁN i. m. 133.

²⁰ LÁBADY (2013) i. m. 2271.

foglalt állást, hogy az alperes nem tudta igazolni, a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a környezetet károsító tevékenységen kívül esik. Leszögezte, hogy az alperes felelősségének kimentésére nem elegendő az, hogy a felperesek épületének az alapozása gyenge minőségű volt. Arra ugyanis nem merült fel adat, hogy ez okozta volna a felperesek kárát, és nem volt ok annak feltételezésére sem, hogy az épület az alperesi behatás nélkül is megrongálódott és életveszélyes állapotba került volna. A per adataiból éppen azt lehetett megállapítani, hogy az épület évtizedeken keresztül rendeltetésszerűen használható volt, azon állagromlás nem jelentkezett, csupán azt követően, hogy az alperesi üzem megkezdte működését, és az üzemeltetés rezgő hatása okozta az épület állagromlását. Nem ad alapot a kimentésre az a körülmény sem, hogy az épület gyengébb alapozása miatt a rezgés következtében könnyebben bekövetkezett a káros hatás. Az üzem működése nélkül a lakóépület változatlanul használható maradt volna. Egyébként az alperest terhelte volna az a kötelezettség az üzem megtervezése, illetőleg építése előtt, hogy a tervezett építkezés közelében levő épületeket megvizsgáltassa: azok az üzemeléssel járó erős rezgő hatásnak ellenállnak-e vagy sem. (BH1981.15.)

A későbbiekben a Mosoni-Dunán a 8-as folyamkilométer alatti és a Duna torkolatáig terjedő folyamszakaszon – azaz az alperes által üzemeltetett szennyvíztisztító telep tisztított szennyvízkivezetője alatti szakaszon – 1993. augusztus 25. és 26. napján minden halfajra kiterjedően bekövetkezett halpusztulással kapcsolatban azt állapította meg a Legfelsőbb Bíróság, hogy az alperes alaptalanul hivatkozott kimentési okként a folyó mesterségesen csökkentett alacsony vízhozamára. Az eseti szakértői véleményekből ugyanis megállapítható volt, hogy önmagában az alacsony vízhozam nem vezetett oxigénhiányhoz, illetve ezzel összefüggésben halpusztuláshoz. Az alperes maga adta elő, hogy a rendelkezésre álló levegőztető berendezéseivel minden nehézség nélkül a Mosoni-Dunát be tudta volna úgy levegőztetni, hogy a kár lényegesen kisebb vagy alig érzékelhető lett volna. Az alperesnek ebből az előadásából is az az okszerű következtetés volt levonható, hogy a kár oka az alperes fokozott veszéllyel járó tevékenységi körén belül keletkezett, s a kár az alperes részéről objektíve nem volt elháríthatatlan (BH1997. 300).

A vörösiszap katasztrófa után indult egyik kártérítési perben az alperes szintén megpróbálta kimenteni magát a felelősség alól külső „természeti jelenségre” hivatkozással. A másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla leszögezte, hogy a szakértői vélemények együttes értékelése alapján megállapítható volt az a tény, hogy mind az alperes által megbízott szakértő, mind a perben kirendelt szakértők e tekintetben egyező véleménynyilvánítása szerint a X. számú tározó gáttestének megyengülését és ennek következményeként a vörösiszapnak a környező településekre történő kiáramlását az alperes által tárolt magas lúgtartalmú anyag és az altalaj kölcsönhatásaként a gravitáció hatására kialakult kémiai folyamat okozta. Ennek során a talajban lévő ásványi anyagok szerkezetét a lúgos felhatású NaOH megváltoztatta. Rögzítette azt is, hogy a gát nem a természettől elzárt területen helyezkedett el, hanem az éghajlati és a földtani viszonyoknak kitett, nyitott környezetben, így a kár bekövetkezésének időpontját a csapadék és a szeizmikus mozgások értelemszerűen befolyásolták, azonban a kárfolyamatban a talajszilárdság elvesztésében fennálló alapvető és elsődleges kémiai – kizárólag a tárolt lúgos anyag és az altalaj érintkezésének következményeként kiala-

kult – okot mindezek önmagukban nem idézhették volna elő. Az alperes környezetet terhelő tevékenysége ezáltal közvetlenül kapcsolódott a káreseményhez, mert a katasztrófát eredményező kár bekövetkezése az alperes tevékenységének azzal a mozzanatával – lúgtartalmú anyag tárolásával – állt okozati összefüggésben, amelynek révén a tevékenység környezetet veszélyeztetőnek minősül, így nem tekinthető a környezetet terhelő tevékenység körén kívüli oknak. Az alperesnek a környezet terhelésével járó tevékenysége, valamint a bekövetkezett káreseménynek az alperes tevékenységével összefüggő kapcsolata az alperes kártérítési kötelezettségét önmagában megalapozza, mely alól nem tudja magát kimenteni. Ezzel a jogesettel összefüggésben megállapítható tehát, hogy ha a környezetkárosító, illetve környezetveszélyeztető tevékenység folytatására használt ingatlan állapota nem tekinthető a tevékenység külső körülményének. (BDT.2013.2914)

Az alperes felülvizsgálati kérelme folytán eljáró Kúria szintén kimondta, hogy a környezetveszélyeztetés lényege abban áll, hogy a szigetelés nélkül talajra tett építményben, a talajjal közvetlenül érintkezve tárolt az alperes egyértelműen veszélyes anyagot, ami végső soron a terhet hordó talajba szivárgott. Ezzel a talajban szerkezeti változások következtek be, szilárdsága, teherbíró tulajdonsága csökkent, az altalaj agyagos része „ellágyult”, hátrányára változott az anyag összennyomhatósága, nyírószilárdsága. A kationcsere folytán, illetőleg a kémiai változás hatására az altalajban hátrányos folyamat indult, amelyhez képest nem lényeges, hogy a megromlott állagú gátfalban rideg törés következett be, vagy annak a több okból bekövetkezett állagromlása miatt történt a törés. Megállapította, hogy a kártérítési felelősség szempontjából az a döntő, hogy a tevékenységi körhöz tartozó belső ok váltotta ki a károsodást. Egyetértett a másodfokú bíróság álláspontjával a tekintetben, hogy az alperes környezetet veszélyeztető tevékenysége közvetlenül kapcsolódott a károkozáshoz, mert a kár bekövetkezése éppen az alperes tevékenységének azzal a mozzanatával állt okozati összefüggésben, amely miatt a tevékenység környezetet veszélyeztetőnek minősül, ennél fogva eleve nem tekinthető a tevékenység körén kívüli oknak. (BH2014.244.)

5.4. A károsulti közrehatás

A környezeti károk okozójának az esetek többségében igen kevés esélye mutatkozik a felelősség alóli mentesülésre, ugyanakkor az általa megtérítendő kár összegét a károsult magatartása befolyásolhatja, mivel sor kerülhet kármegosztásra. Az új Ptk. – ahogy a régi is – kimondja, hogy nem kell megtéríteni a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kárt annyiban, amennyiben a károsult magatartásából származik.²¹ Új rendelkezésként rögzíti ugyanakkor az új Ptk. 6:537. § (1) bekezdésének második mondata, hogy a tevékenység fokozottan veszélyes jellegét az üzembentartó terhére kell figyelembe venni. A gyakorlatban tehát a kármegosztás arányának megállapításakor a károsodás bekövetkezésében való részesedés csak kiindulása alap, a

²¹ Ezt a rendelkezést a régi Ptk. 345. § (2) bekezdése, illetve az új Ptk. 6:537. § (1) bekezdés első mondata tartalmazza.

bíróságnak a környezetveszélyeztető által fizetendő kártérítést az eset összes körülményének alapos mérlegelése után ennél magasabb mértékben kell meghatároznia.

Szintén újítás az új Ptk.-ban a 6:537. § (2) bekezdésében foglalt szabály, mely szerint, ha vétőképtelen személy elhárítható magatartásával a károkozásban közrehatott, az üzembentartót a vétőképtelen károsulttal szemben teljes felelősség terheli, azonban a vétőképtelen gondozójával szemben a károsulti közrehatás általános szabálya megfelelő alkalmazásával megtérítési igényt érvényesíthet.

A kármegosztás alapját képező felróható károsulti magatartást igen nehéz bizonyítani a károkozónak. Ez a fentebb, a kimentés körében már ismertetett BH1997. 300. számú jogesetben, a Mosoni-Dunában bekövetkezett halpusztulás esetében sem sikerült az alperesnek. A Legfelsőbb Bíróság ugyanis megállapította, hogy a jogerős ítélet helytállóan jutott arra a következtetésre, hogy miután a felperes nem ismerte a károkozó személyét, az a körülmény, hogy az alperest nem értesítette haladéktalanul a káreseményről, nem ad alapot a kármegosztásra, ezen túl pedig az alperes nem bizonyította, hogy a felperes felróható módon közrehatott a kár bekövetkezésében.

5.5. Károsodás veszélye esetén igénybe vehető polgári jogi eszköz

A polgári jog a már bekövetkezett környezeti károk megtérítésén túl lehetőséget biztosít az ilyen jellegű károk megelőzésére is. Az új Ptk. a 6:523. §-ában – a régi Ptk. 341. §-a szerinti rendelkezések pontosításával – ugyanis a károsodás veszélye esetén lehetővé teszi a veszélyeztetett számára, hogy a bíróságtól kérhesse az eset összes körülményeihez képest a veszélyt előidéző eltiltását, kötelezését a kár megelőzéséhez szükséges intézkedések megtételére, illetve megfelelő biztosíték adására. Kiemelendő, hogy ezek objektív jogkövetkezmények, a felelősség alóli kimentéstől függetlenül alkalmazhatóak. Konkrét ügyben a Legfelsőbb Bíróság is hangsúlyozta, hogy a Ptk. 341. §-a objektív kárelhárításra vonatkozik, az igényeknek nem feltétele, hogy a veszélyhelyzet felróható legyen és az sem, hogy a szakhatósági jogkörben megtett intézkedések egyébként alkalmasnak tekinthetők-e a veszélyhelyzet felszámolására. (BH1995.276.)

6. Összegzés

A környezetvédelem jelentőségének és szerepének növekedésével együtt annak polgári jogi eszközei, főként a szerződésen kívüli kártérítés szabályai is egyre többször kerülnek alkalmazásra. A környezeti károk megtérítési iránti igény – szerződéses kapcsolat hiányában – jórészt szerződésen kívüli kártérítésként érvényesíthető. A jogérvényesítés pedig egyre erőteljesebb a magánszemélyek körében is, és az ügyészség is

jelentős szerepet vállal a környezeti károk megelőzése, illetve megtérítése vonatkozásában²².

Ugyanakkor továbbra is visszatartó tényezőként hat, hogy ezekben a perekben a bizonyítás igen nehézkes, elhúzódó, ráadásul jelentős költségvonzata van. Az okozatosság megállapításához az új Ptk. az előreláthatóság kritériumát is bevezeti, ami a gyakorlatban további kérdéseket vet fel, különösen, hogy a régi Ptk. talaján kialakult bírói gyakorlat ezt elég nagyvonalúan kezelte.

Figyelemmel arra, hogy a környezeti károk vonatkozásában az új Ptk. is csak egy utaló szabályt tartalmaz, a bírói jogfejlesztésnek továbbra is igen jelentős szerepe lesz ezen a téren. Márpedig, a bíróságok gyakorlatában egyre inkább előtérbe kerülnek a környezetvédelmi megfontolások, valamint egyre szigorodik a környezetveszélyeztető, illetve környezetszennyező magatartások megítélése. Kétségtelen tény, hogy a kártérítési perekben csupán a már kialakult károsodás következményeiről születhet döntés, de a nyilvánosságra hozott ítéletek alkalmasak arra, hogy befolyásolják a többi környezethasználó magatartását, és a környezetet kevésbé veszélyeztető megoldások alkalmazása irányába tereljék őket.

²² A Kvt. 109. § (2) bekezdése lehetővé teszi az ügyész számára, hogy a környezeti veszélyeztetés esetén keresetet indítson a tevékenységtől eltiltás, illetve a környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kár megtérítése iránt. Ugyanezek iránt a keresetindítást a Tvt. 60. § (2) bekezdése is lehetővé teszi a természeti érték, terület, valamint védett természeti terület veszélyeztetése, károsítása esetén.